

## 20. ROCZNICA UTWORZENIA STRAŻY MIEJSKIEJ W GOSTYNIU

Początków municypalnych służb ochrony porządku publicznego na ziemiach polskich należy szukać w połowie XIII wieku – w okresie lokowania miast na prawie niemieckim. Gostyń powstał w 1278 roku. Była to pierwsza udana prywatna lokacja miejska w Wielkopolsce założona na prawie magdeburskim. Od momentu powstania gród miał zapewne swojego wójta, ławników, burmistrza i radę miejską. Wójt wydawał wyroki jako przewodniczący ławy, czyli sądu miejskiego, natomiast burmistrz sprawował władzę przy pomocy rajców – członków rady miejskiej i odpowiadał za działanie władz wykonawczych, w tym m.in. za nadzór policyjny nad bezpieczeństwem mieszkańców, kontrolą miar i wag oraz cen. W mieście był tylko jeden wójt i jeden burmistrz, choć Gostyń miał niekiedy kilku właścicieli.

Władze miejskie swoje obowiązki zapewnienia bezpieczeństwa i porządku wypełniały dzięki pomocy specjalnie do tego zadania zatrudnionych osób. Tak powstała instytucja strażników miejskich. Do zakresu ich obowiązków należało w szczególności: utrzymanie porządku i karności między mieszczanami, chwywanie i karanie złoczyńców, strzeżenie więzień i bram miejskich, dbanie o czystość w mieście i obowiązek przestrzegania zakazu sprzedaży w niedziele i święta, ochrona przed ogniem oraz dokonywanie obchodu ulic miasta o godzinie 22.00.

Ogólnie można powiedzieć, iż straż miejska wykonywała obowiązki związane przede wszystkim z utrzymaniem codziennego ładu i porządku w obrębie miasta, szczególnie w porze nocnej. O liczebności tej służby decydowała w równym stopniu zasobność kasy miejskiej, co istniejące zapotrzebowanie na jej usługi. Stąd też jej liczebność w miastach była różna i wahała się od kilku do kilkudziesięciu strażników. Niestety, nie dysponujemy żadnymi danymi w odniesieniu do Gostynia.

W okresie średniowiecza i na początku ery nowożytnej właściciele jednakże nie ingerowali w zasadzie w życie miasta. Rządziło się ono samo, a jego władze – burmistrz, wójt i rajcy – działały w oparciu o postanowienia aktu lokacyjnego i zwyczajowe normy. Władza wójta i burmistrza była w drugiej połowie XV wieku niemal suwerenna, a ich autorytet podnosił fakt,

że osoby piastujące te godności były wybierane przez uprawnionych do tego mieszkańców. Aż do rozbiorów straż miejska funkcjonowała niezależnie od innych służb o charakterze policyjnym.

W lutym 1793 roku w wyniku II rozbioru Polski do Wielkopolski wkroczyły wojska pruskie. Dokonano wówczas zasadniczych zmian w systemie administracyjnym – tak terytorialnym, jak i miejskim. Gostyń wszedł w skład tzw. „Prus Południowych” i znalazł się kilka lat później na terenie utworzonego wówczas powiatu krobkiego. Miasto liczyło 1029 mieszkańców i miało 200 domów, spośród których tylko jeden był murowany. W chwili przejścia przez Prusaków władzy magistrat gostyński był całkowicie polski. Składał się z 12 członków, z których prawie żaden nie znał języka niemieckiego. Funkcjonariuszami magistratu odpowiedzialnymi za porządek byli w tym czasie: sługa miejski, kat, który był równocześnie woźnym sądowym, oraz dwaj stróże nocni. Zaborcy zmniejszyli liczbę członków władz miejskich. Wprowadzili dożywotność urzędów oraz wypłatę stałych poborów za pełnione funkcje. Ustanowiono też urząd burmistrza policyjnego.

W czasach Księstwa Warszawskiego znacznie ograniczono samorządność miast. Władzę sprawował odtąd burmistrz pochodzący z nominacji, podporządkowany podprefektowi lub prefektowi. Dekretem z 1809 roku nałożono na administrację miejską obowiązek utrzymania porządku i spokoju publicznego oraz wykonywanie dozoru policyjnego według ogólnych przepisów policyjnych. Do kompetencji należało też rozsyłanie zarządzeń władz zwierzchnich, kierowanie robotami publicznymi, pomoc przy rozkładzie poboru rekruta i podatków. Rada municypalna pochodziła również z nominacji. Ograniczenia samorządu to w znacznej mierze konsekwencja wojennej sytuacji kraju.

Pierwszym burmistrzem z nominacji był wybrany w 1808 roku w Gostyniu Filip Przezborski. Po jego ustąpieniu w 1811 roku obowiązki te sprawował do 1814 roku pierwszy ławnik Tomasz Mazankiewicz. Potem burmistrzem przez krótki czas był kapitan Andrzej Jachelski, a od sierpnia 1814 roku oficer armii napoleońskiej Jan Kulesza. Po upadku Księstwa Warszawskiego w zarządzaniu miastem powrócono do wcześniejszych wzorców pruskich.

W 1836 roku na mocy nowej ordynacji Gostyń przestał być miastem prywatnym. Zwiększyło to znacznie jego samodzielność gospodarczą, a w konsekwencji przyspieszyło rozwój. Niestety, rychło rozpoczął się proces systematycznego likwidowania niezależności administracyjnej. Jedną z pierwszych oznak było wprowadzenie w 1853 roku kontroli landrata nad władzami miejskimi. Burmistrz jeszcze posiadał wówczas uprawnienia policyjne, lecz brak jest w źródłach informacji, czy z nich faktycznie korzystał. Z czasem całą władzę policyjną w zaborze pruskim scentralizowano.

W połowie grudnia 1918 roku utworzono w Gostyniu polską Straż Ludową. Była ona początkowo formacją ochotniczą, podległą Powiatowej Radzie Ludowej, a powołaną za zgodą władz pruskich do utrzymania porządku i bezpieczeństwa publicznego, a więc do zadań typowo policyjnych. Tworzyli ją głównie starsi wiekiem członkowie miejscowego Kurkowego Bractwa Strzeleckiego. Po przejęciu władzy w mieście 2 stycznia 1919 roku znacznie rozbudowano strukturę tej organizacji. Dotychczasowego naczelnika Maksymiliana Kolińskiego zastąpił Kalikst Jankiewicz. Siedziba gostyńskiej Straży Ludowej mieściła się w budynku przy dzisiejszym Placu Karola Marcinkowskiego 10.

11 maja 1919 roku na gostyńskim Rynku miała miejsca niecodzienna uroczystość. Tego dnia zaprzysiężono 4515 żołnierzy Straży Ludowej z powiatu gostyńskiego. W uroczystości wzięli udział m.in. Adam Poszwiński – komisarz Naczelnej Rady Ludowej i gen. Józef Dowbor-Muśnicki – dowódca Wojsk Wielkopolskich.

Dekret z 9 stycznia 1919 roku o organizacji policji komunalnej był pierwszym dokumentem z zakresu prawnego ujednoczenia działania policji. Zgodnie z nim miały być stworzone policje komunalne, podległe samorządom, a ogólnie nadzorowane przez Naczelną Inspekcję Policji Komunalnej. Nie wprowadzono jej jednak w życie, gdyż już w lipcu 1919 roku wydana została nowa ustawa o Policji Państwowej, jako jednolitej państwowej formacji bezpieczeństwa z Główną Komendą Policji Państwowej, która automatycznie likwidowała całą policję komunalną oraz inne oddziały policyjne.

Po 1945 roku nie występowały żadne namiastki straży municypalnych, a jedynym organem sprawującym nadzór nad porządkiem publicznym była Milicja Obywatelska.

Wraz z odrodzeniem się systemu samorządowego w państwie polskim w 1990 roku, pojawiła się możliwość tworzenia jednostek straży miejskiej lub gminnej, które pomogłyby prezydentom miast, burmistrzom i wójtom skutecznie egzekwować przestrzeganie lokalnego prawa. Współczesna straż miejska powstała w Polsce w 1991 roku. Początkowo nosiła różne nazwy, np. Policja Municypalna. Po zmianie przepisów w roku 1997 zakazano używania tej nazwy. Ustawowo ujednoczone zostało ponadto umundurowanie funkcjonariuszy miejskich, aby obywatele nie mieli problemu z odnalezieniem patroli straży miejskiej niezależnie od miasta, w którym się znajdują. Każdy strażnik posiada czapkę z charakterystyczną żółto-czarną szachownicą. Ustawa nie określa jednak wyglądu oraz malowania pojazdów, w praktyce w każdym z polskich miast radiowozy wyglądają inaczej.

Pierwsze informacje na temat konieczności powołania w Gostyniu Straży Miejskiej pojawiły się jesienią 1993 roku. W protokole z posiedzenia Zarządu Miejskiego z 29 września 1993 roku znalazł się zapis: „Wstępnie zaakceptowano przystąpienie do działań związanych z powołaniem Straży

Miejskiej”. Na posiedzeniu 16 grudnia zaakceptowano wszystkie poprawki w proponowanym statucie. W lutym 1994 roku Minister Spraw Wewnętrznych statut zatwierdził, a Zarząd Miejski w Gostyniu powołał 5-osobową komisję ds. wyboru pierwszych strażników miejskich. Na ogłoszony nabór wpłynęło 161 wniosków. Komisja zaopiniowała pozytywnie 72 kandydatury. Do ostatecznych rozmów zakwalifikowano 31 osób. 28 kwietnia 1994 roku Komisja dokonała wyboru 4 kandydatów.

Straż Miejska w Gostyniu powołana została do życia mocą Zarządzenia nr 01/94 Burmistrza Gostynia z 20 stycznia 1994 roku. Uchwała Rady Miejskiej w Gostyniu XLVIII/246/94 z 6 maja 1994 określiła zaś zasadę organizacji i funkcjonowania Straży Miejskiej w Gostyniu. 23 maja na stanowisko komendanta mianowano Andrzeja Maćkowiaka. 15 czerwca 1994 roku gostyńska Straż Miejska rozpoczęła pracę w pełnym czteroetatowym składzie. Obok wcześniej powołanego komendanta, strażnikami zostali: Marek Jezierski, Andrzej Szymoniak i Henryk Wolniewicz. Jednakże przez kilka następných tygodni swoje służbowe obowiązki wykonywali w ubraniach cywilnych.



*Ślubowanie strażników miejskich przyjął Olgierd Kurnatowski,  
zastępca burmistrza Gostynia*

7 września 1994 roku w sali posiedzeń ówczesnego Urzędu Miasta i Gminy Gostyń przy ul. Wrocławskiej w obecności Ludwika Orłowskiego – przewodniczącego Rady Miejskiej w Gostyniu, Jerzego Woźniakowskiego – burmistrza Gostynia, Grzegorza Filipowiaka – miejscowego komendanta Policji, Mirosława Frątczaka – komendanta Straży Miejskiej w Lesznie, Zdzisława Zimnego – komendanta Państwowej Straży Pożarnej w Gostyniu i Mirosława Maćkowiaka – komendanta Ochotniczej Straży Pożarnej w Gostyniu odbyło się uroczyste ślubowanie pierwszych gostyńskich strażników miejskich. Każdy ze strażników, już w pełni umundurowany, wyrecytował tekst roty: „Ślubuję uroczyście, że na zajmowanym stanowisku będę służyć państwu i społeczności lokalnej, przestrzegać porządku prawnego i wykonywać sumiennie powierzone mi zadania”.

Po kilku latach od powołania gostyńskiej Straży Miejskiej władze miasta podjęły decyzję o zwiększeniu stanu osobowego. W 1997 roku zatrudniono piątego strażnika, a w następnych latach, szóstego. Taki stan obowiązuje do dziś. Przykładowo w Lesznie tamtejsza Straż Miejska liczy 17 osób, w Jarocinie i Krotoszynie pracuje po 13 strażników, w Śremie jest 12, we Wrześni 11, a w Kościanie 8 pracowników Straży Miejskiej i jedna osoba cywilna.



*Sala obrad Rady Miejskiej służy obecnie strażnikom jako miejsce spotkań z młodzieżą*

Pierwsza siedziba Straży Miejskiej w Gostyniu mieściła się w Ratuszu, w dzisiejszej sali obrad Rady Miejskiej, później przeniesiono ją na parter, gdzie zlokalizowana jest do dzisiaj.

Straż Miejska w Gostyniu posiada status wydziału organizacyjnego gminy. Nadzór nad jej działalnością sprawuje burmistrz, a w zakresie merytorycznym Wojewoda Wielkopolski we współpracy z Komendantem Wojewódzkim Policji w Poznaniu. Do jej zadań w sposób dokładnie określony w przepisach należą w szczególności: ochrona spokoju i porządku w miejscach publicznych, ochrona obiektów komunalnych i urządzeń użyteczności publicznej, czuwanie nad porządkiem i kontrola ruchu drogowego. Gostyńska Straż Miejska nie jest jednak, jak wiele innych, wyposażona w fotoradar.

Do jej powinności należy także współdziałanie z właściwymi podmiotami w ratowaniu życia i zdrowia obywateli, udzielaniu pomocy w usuwaniu awarii technicznych i skutków klęsk żywiołowych oraz innych miejscowych zagrożeń. Do momentu przybycia właściwych służb zabezpiecza miejsca przestępstwa, katastrofy lub innego podobnego zdarzenia – albo miejsc zagrożonych takim zdarzeniem – przed dostępem osób postronnych lub zniszczeniem śladów i dowodów, a także ustala wstępnie świadków zdarzenia. Często współdziała z organizatorami w ochronie porządku podczas zgromadzeń i imprez publicznych. Informuje lokalną społeczność o stanie i rodzaju zagrożeń, na przykład za pośrednictwem mediów apeluje do właścicieli i zarządców nieruchomości na terenie gminy o ścisłe przestrzeganie przepisów w zakresie obowiązku sprzątnięcia śniegu, błota i innych zanieczyszczeń z chodników położonych wzdłuż ich posesji. Organizuje konwoje ważnych dokumentów, przedmiotów wartościowych i pieniędzy dla potrzeb gminy.

Jak wynika z *Ustawy o strażach gminnych*, strażnik miejski, wykonując powierzone zadania, ma prawo do udzielenia pouczenia, zwrócenia uwagi, ostrzeżenia. Może wylegitymować w celu ustalenia tożsamości. Może również ująć osobę stwarzającą w sposób oczywisty bezpośrednie zagrożenie dla życia, zdrowia lub mienia i doprowadzić do najbliższej jednostki Policji. Ma wreszcie prawo przeprowadzić kontrolę osobistą, dokonać przeglądu zawartości podręcznych bagaży, usunąć pojazd lub unieruchomić go poprzez nałożenie blokady. Może ukarać mandatem, nałożyć grzywnę lub skierować wniosek do sądu.

Gostyńscy strażnicy miejscy dysponują środkami przymusu bezpośredniego w postaci pałek i kajdanek. Nie posiadają broni palnej, choć jeszcze niedawno na wyposażeniu mieli rewolwery gazowe. Dysponują nowoczesnym systemem łączności radiowej. Do szybkiego przemieszczania się po terenie gminy służy im obecnie škoda yeti i skuter. Wcześniej mieli do dyspozycji poloneza, a później fiata dobro.





*Strażnicy bywają gośćmi w szkołach i przedszkolach*

By zostać strażnikiem miejskim, należy spełnić wiele wymagań. Trzeba być obywatelem polskim, który ma ukończone 21 lat i korzysta w pełni z praw publicznych. Należy mieć wykształcenie co najmniej średnie, nienaganną opinię i być sprawnym pod względem fizycznym, co potwierdzi egzamin kończący podstawowe szkolenie. Tyle ustawa. W praktyce, by zostać strażnikiem miejskim w Gostyniu należało się wykazać ponadto doskonałą wiedzą z przepisów prawnych i sporymi umiejętnościami. Mile widziane były pozazawodowe pasje. Trzeba było też za każdym razem pokonać kilkadziesiąt kontrkandydatów.

O tym, że miejscowi strażnicy miejscy mają duże kwalifikacje i umiejętności, niech świadczy fakt bezpośredniego przejścia trójki strażników do pracy w Policji. Nowi przełożeni oceniają ich pracę bardzo wysoko. W 1999 roku wszyscy pracownicy Straży Miejskiej w Gostyniu wzięli udział w szkoleniu, które zakończyli egzaminem i uzyskali uprawnienia do kontroli ruchu drogowego – zbliżone do tych, jakie posiadają policjanci.

Z roku na rok rośnie liczba wykroczeń administracyjno-porządkowych odnotowywana przez strażników. W 2003 roku było takich zdarzeń 1986, 2008 roku – 2160, a w roku 2013 aż 2502. Najczęściej zgłaszano sprawy dzikich wysypisk, spalanie śmieci, nieporządek, niszczenie mienia publicznego oraz złe parkowanie.

Oprócz bieżącej służby, kontroli i interwencji gostyńscy strażnicy miejscy prowadzą cykliczne akcje edukacyjne, takie jak: akcja „Zima”, po-

gadanki z uczniami szkół podstawowych „Bezpieczne ferie” i przedszkolakami „Bezpieczne dziecko” czy „Bezpieczna droga do szkoły”, „Bezpieczne wakacje”, „Stop 18”, „Wakacje bez promili”. To tylko wybrane przykłady działań skierowanych do dzieci i młodzieży z terenu gminy Gostyń. Ponadto straż jest w gronie organizatorów lub współorganizatorów przedsięwzięć edukacyjnych. Zaliczają się do nich m.in.: „akcja parking”, konkurs „Kochasz dzieci, nie pal śmieci”, „Gostyński dzień bez samochodu”, „Ogólnopolski Turniej Bezpieczeństwa w Ruchu Drogowym”.



*Strażnicy miejscy w roku 20-lecia.  
Od lewej: Henryk Wolniewicz, Adam Waleński, Andrzej Szymoniak,  
Damian Koprowski, Andrzej Maćkowiak – komendant,  
Michał Lempaszk*

12 stycznia 2001 roku zawarta została umowa pomiędzy burmistrzem Gostynia a Komendantem Powiatowym Policji w sprawie form i sposobów współpracy między Strażą Miejską i Policją na terenie miasta i gminy Gostyń. Zalegalizowano w ten sposób wspólne patrole prowadzone od wielu lat.

Zdarzyła się w historii gostyńskiej Straży Miejskiej interwencja godna filmu policyjnego. Przyjęto zgłoszenie o kradzieży w jednym z pawilonów handlowych na terenie Gostynia. Ekspedientkom nie udało się zatrzymać sprawców. W pościg ruszył mieszany patrol strażnik–policjant. Po dłuższej



pogoni złodzieje zostali doścignięci, powaleni na ziemię i zatrzymani. Skradziony towar odzyskano, a sprawcy trafili przed wymiar sprawiedliwości.

W 2004 roku gostyńska Straż Miejska obchodziła jubileusz 10-lecia istnienia. Z tej okazji trzech strażników otrzymało awanse na wyższe stopnie służbowe. Uroczystość była okazją do spotkania się w Gostyniu władz samorządowych miasta i powiatu ze wszystkimi miejscowymi strażnikami, a także przedstawicielami podobnych jednostek z Leszna, Kościana, Śremu, Jarocina, Wrześni i Góry oraz komendantami powiatowymi PSP i Policji. Była to doskonała okazja do podsumowania 10-letniej pracy miejscowych strażników. W opinii obecnych gostynianie wypadli dobrze.

W roku jubileuszu 20-lecia Straży Miejskiej tę zaszczytną i odpowiedzialną pracę wykonują obok komendanta: starszy inspektor Henryk Wolniewicz, inspektor Andrzej Szymoniak, inspektor Michał Lempaszak, specjalista Damian Koprowski i strażnik Adam Waleński. Straż Miejska to ważna instytucja dbająca o bezpieczeństwo i porządek w Gostyniu. Do wszystkich spraw i zgłoszeń podchodzi z pełną determinacją ich rozwiązania, z życzliwością i chęcią pomocy, mając nadzieję, że jej służba po kolejnych latach nadal będzie oceniana pozytywnie.

## Bibliografia

Andrzejewska Izabela, *Rocznica w straży miejskiej*, „Życie Gostynia” 2004, nr 21, s. 2.

ES, *Jubileusz strażników*, „ABC” 2004, nr 40, s. 3.

*Gostyński samorząd*, red. Robert Czub i Maciej Kretkowski, Gostyń 2010.

Górczak Zbyszko, *Najstarsze lokacje miejskie w Wielkopolsce (do 1314 r.)*, Poznań 2002.

Gruza Ewa, Żebrowska Dorota, *Straż gminna (miejska). Komentarz do przepisów*, Warszawa 1996.

Jaskierska Renata, *Ślubowanie*, „Gazeta Gostyńska” 1994, nr 20, s. 11.

Katarzyńska Aniela, *Czterdziestu na jedno miejsce. Wkrótce pojawią się umundurowani strażnicy*, „Gazeta Gostyńska” 1994, nr 7, s. D8.

Katarzyńska Aniela, *Jeszcze raz o Straży Miejskiej. Komendant + 3 strażników*, „Gazeta Gostyńska” 1994, nr 10 s. 10.

Kotowski Wojciech, *Straże gminne. Komentarz praktyczny*, Warszawa 2004.

Maćkowiak Andrzej, *4-osobowa Straż Miejska już działa*, „Gazeta Gostyńska” 1994, nr 16, s. 8.

Sawicki Zdzisław, *Mundury, dystynkcje i odznaczenia wojska polskiego i służb mundurowych*, Warszawa 2008.

Serafin Sławomir, Szmulik Bogumił, *Organy ochrony prawnej RP*, Warszawa 2007.

*Ustawa o strażach gminnych* (Dz.U. z 2013 roku poz. 1383).

*Zbrojne ramię burmistrza*, z Andrzejem Maćkowiakiem rozm. Lila Gabrielów, „Panorama Leszczyńska” 2004, nr 22, s. 7.